

HUKUK KOMİTESİ

Çalışma Rehberi

1. İfade Özgürlüğü ve Sınırları
2. Alternatif Ceza Yöntemleri ve Cezai Yeterlilik
3. Dijital Gözetim ve Mahremiyet Hakkı
4. Basın Özgürlüğü-Devlet Güvenilirliği Dengesi

BELX TFL

Komite Eş Başkan Mektubu.....	3
Komite Eş Başkan Mektubu.....	3
1. İfade Özgürlüğü ve Sınırları.....	4
1.1 İfade Özgürlüğü Nedir?.....	4
1.1.1 İfade Özgürlüğünün İçeriği ve Kapsamı.....	4
1.1.2 Çeşitli İnsan Hakları Mahkemelerinde İfade Özgürlüğü.....	5
1.2 Özgürlük ve Sınır İkilemi.....	6
1.2.1 İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılmasına Sebep Olan Faktörler.....	7
1.2.2 İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılmasına İlişkin Bakış Açılımları.....	8
2. Alternatif Ceza Yöntemleri ve Cezai Yeterlilik.....	8
2.1 Ceza Kavramı ve Cezanın Amaçları.....	9
2.2 Geleneksel Ceza Sistemleri ve Sorunları.....	9
2.3 Alternatif Ceza Yöntemleri.....	10
2.4 Onarıcı Adalet Yaklaşımı.....	10
2.5 Cezai Yeterlilik Tartışması.....	10
2.6 Güncel Tartışmalar ve Yeni Yaklaşımlar.....	11
2.7 Sonuç.....	11
3. Dijital Gözetim ve Mahremiyet Hakkı.....	12
3.1 Özel Hayatın Gizliliği Hakkının İçeriği ve Kapsamı.....	12
3.1.1 Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Unsurları.....	15
3.1.1.1 Fiziksel ve Psikolojik Bütünlük.....	15
3.1.1.2 Kişinin Kimliği.....	15
3.1.1.3 Kişisel Veriler.....	15
3.2 Elektronik Gözetim ve Hukuki Koruma Yolları.....	16
4. Basın Özgürlüğü-Devlet Güvenilirliği Dengesi.....	18
4.1 Basın Özgürlüğü Kavramı.....	18
4.2 Basın Özgürlüğünün Hukuki Kapsamı.....	19
4.3 Basının Sansür Edilememesi.....	19
4.3.1 Sansür Türleri.....	22
4.3.1.1 Açık Sansür.....	22
4.3.1.2 Örtülü Sansür.....	22
4.3.1.3 Otosansür.....	23
4.4 Basın özgürlüğünün sınırlandırılması.....	24
KOMİTE SORULARI.....	26
KAYNAKÇA.....	27

Komite Eş Başkan Mektubu

Değerli Katılımcılar,

Öncelikle bu etkinlikte bir araya geleceğimiz için çok mutlu olduğumu belirtmek istiyorum. Bu komiteye isteyerek ya da istemeden seçilen herkese böylesi önemli bir etkinlikte hukuk gibi günümüzün önemli meselelerinden bir tanesi hakkında hem bilgi edinmek hemde fikir alışverişi yapmayı seçtikleri için teşekkür ederim. Bu tarz konferanslarda yer almanız sizin çevrenize duyarsız kalmadığınızı ve aktif olarak sorunlara çözüm bulmaya çalıştığınızı gösterir. Benim bu konferanslarla olan serüvenim 2022 yılında başladı, ve hala daha devam ediyor. Belki bu sizin ilk deneyiminiz olacak, belki de çoktan birkaç konferansa kalmışsınızdır bile. Her iki durumda da, etkinlik süreci boyunca hepimizin fikirleri eşit derecede önemli ve değerli bu yüzden konuşmaktan ve sesinizi duyurmaktan çekinmeyin. Önümüzdeki iki gün boyunca verimli ve eğlenceli bir çalıştay geçirmek dileği ile.

Sevgilerle,

İrem Sezer

Komite Eş Başkan Mektubu

Hepinizi içtenlikle selamlamak istiyorum. Umarım çalışma rehberini tamamen okur ve üzerine araştırma yaparsınız. Çalışma rehberini sadece okumak bile sizi komitedeki en iyi ilk beş delegeden birisi yapacaktır. Bu benim her çalışma rehberine yazdığım ve doğruluğundan da hiç şüphe etmediğim bir sözümdür. Çalışma rehberini diğer eş başkanınız Sezer ile birlikte yazdık. Hazırladığımız bu rehber araştırmalarınızdan önce size güzel bir temel sağlayacak. Bunun dışında herhangi bir tavsiye veya ihtiyacınız olursa bana özelden ulaşabilirsiniz. Komite esnasında da aynı şekilde size olabildiğince yardımcı olacağım. Komite içerisinde bol bol su içmeyi unutmayın su çok önemli bir detay.

Saygılarımla,

Umut Uncuoğlu

1. İfade Özgürlüğü ve Sınırları

Toplumsal bir varlık olan insan, çeşitli yollarla fikirlerini başkalarına aktarma eğilimindedir. Düşünceyi ifade etme, insanın toplumdaki diğer insanlarla haberleşmesinin doğrudan yoludur. İnsan, kendisine bahşedilen bu yetiyi çeşitli yollarla kullanmak, düşüncelerini dış dünyaya açıklama, onları yayma gereksinimi duymaktadır. Bu nedenle düşüncelerin serbestçe açıklanabilmesi ve yayılabilmesi düşünceyi açıklama özgürlüğünün varlığını gerekli kılar. Ancak her ne kadar insanın kendini ifade etmesi ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi önemliyse de önemli olan bir diğer şey de bunu bir takım sınırları ihlal etmeden yapabilmesidir. Bu konu başlığı ise doğrudan insanın ifade özgürlüğü ile bu özgürlüğün sınırları çizilmek istendiğinde çıkan tartışmalarla ilgilidir.

1.1 İfade Özgürlüğü Nedir?

‘İfade Özgürlüğü’, bireylerin veya toplulukların fikir, düşünce ve görüşlerini herhangi bir tehdit veya baskı altında kalmaksızın paylaşma ve ifade etme hakkıdır. Bu hak ‘İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ dahil olmak üzere birçok uluslararası alanda ülkelerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir.

1.1.1 İfade Özgürlüğünün İçeriği ve Kapsamı

Yenilikçi fikirlerin belirebilmesi ifade özgürlüğü ile mümkündür. Yeni taleplerin dile getirilmesi, sistemin hatalarını vurgulamakta, hatalı uygulamaların ortadan kaldırılması suretiyle toplumsal dönüşüme katkı sunmaktadır. Farklı fikirlerin oluşması ve tartışılabilmesi, bireylere farklı kanaatler arasında seçim yapabilme kabiliyeti tanımaktadır.

Kişiler ifadelerini ortaya koyarken, anlatma, anlamlandırma, çağrıda bulunma, savunma, tanıtma, propaganda yapma, ikna etme, ilan etme, yayma, tanıtma, eleştirme, yazma, çizme, miting düzenleme, tiyatro oyunu sergileme, toplantı yapma şeklinde tezahür edebilecek onlarca farklı şeyden yararlanabilmektedir. Bu metotların her birinin içeriği ise, siyasetten sanata; ahlaktan inanca kadar çok sayıda alanı kapsamakta ve bu alanları derinden etkileyebilme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır.

İfade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi diğer hakların da kurucu unsurudur. İlgili özgürlük sahaları ifade özgürlüğünün farklı biçimlerde kullanılması noktasında tezahür etmektedir. Toplanma özgürlüğü, bir kanaatin gösteri yürüyüşü ya da toplantı düzenleme gibi yöntemlerle aktarılmasını korumaktayken, örgütlenme özgürlüğü kişilerin bir amaç doğrultusunda bir araya gelmelerine ve faaliyet yürütmelerine imkan tanımaktadır.

İşin özü ifade özgürlüğü, özgür bir topluma sahip olmanın temel taşlarından biridir. Bir ülkenin hukuk devleti algısı ve demokratik yapısı açısından fikir edinebilme, bilgi verme ve bu paralelde ifade özgürlüğü büyük önem taşımaktadır. İfade alanına ilişkin özgürlük sahasının pozitif hukuka yansımaları ve genel kabul görmesi bir takım insan hakları metinlerinde bu hususa yer verilmesiyle anlamlı hale gelmiştir.

1.1.2 Çeşitli İnsan Hakları Mahkemelerinde İfade Özgürlüğü

Anayasa Mahkemesi “herhangi bir kimsenin yalnızca kişiliğine bağlı olarak düşünceleri açıklama ve yayma özgürlüğüne müdahale edilmesinin” makul bulunamaz olduğuna vurgu yapmıştır. Netice itibarıyla hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın herkesin ifade özgürlüğü korunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ifade özgürlüğünü, demokratik yapıların gelişimi açısından öncü norm olarak nitelendirmiştir. İnsan hakları ile özgürlük sahalarının korunması ve geliştirilmesi, hukukun üstünlüğü ve özgürlük alanlarına saygı konularında ortak bir mutabakat zemini olarak beliren Avrupa

İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, ifade özgürlüğüne yer veren 10. maddesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. maddesinden kaynağını almaktadır

“Herkesin görüş sahibi olma ve ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın bir görüşe sahip olma, herhangi bir iletişim aracı ile ve kaynağı ne olursa olsun bilgi ve düşüncenin araştırılması, elde edilmesi ve yayılması özgürlüğünü içerir.”

Tüm bunlarla birlikte açıkça görebiliriz ki ifade özgürlüğü bu tip uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da sağlam temellere oturtulmaya ve desteklenmeye çalışılmaktadır.

1.2 Özgürlük ve Sınır İkilemi

İfade özgürlüğü neredeyse her konuda bireylerin haklarından yana görünüp aynı zamanda fikir aktarımı mümkün kılarsa da bu konuyla ilgili de bazı çelişkiler ve çıkmazlar zaman zaman yaşanmaktadır. Tartışmaların başını genellikle ifade özgürlüğünün sınırlarıyla alakalı kısım çeker. İfade özgürlüğünü sınırsız tutmak çeşitli ihlal nefret söylemi, kışkırtma, toplumu kin ve düşmanlığa sürükleme, manipülasyon ve daha sayısız sorunun boy göstermesinin temel nedenine dönüşebilir. Böyle bir durumda ülkeler bu özgürlüklere sınır koyma çözümünü düşünseler de bunu dengesiz ve ortadaki bazı faktörleri göz önünde bulundurmadan yapmak asıl istenilen ve gerekli olan özgürlüğü ciddi şekilde kısıtlayabilir ve zayıflatabilir. Bunun topluma karşı zararlarını engellemek adına alınan sınır koyma politikaları bu sefer ifade özgürlüğünü ortadan kaldırmakla beraber halkın fikirlerini hür şekilde ortaya koyamaması sebebiyle toplumu huzursuzluk ve baskı altında bırakabilir. Bu bağlamda önemli olan ve dikkat edilmesi gereken sınırların net çizgilerle belirlenmesi ve ifade özgürlüğü çerçevesinde neyin zararlı olup olmadığını belirlemektir.

1.2.1 İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılmasına Sebep Olan Faktörler

Teoride aslında mantıklı bir olgu olan ifade özgürlüğünün bazı devlet, kurum ve organlarca kısıtlandırılmasının bazı nedenleri vardır. Temelde kısıtlandırmanın sebepleri zararlı olabilecek söylemlerden ve aşırılıklardan dolayı devletin, toplumun ya da doğrudan bireylerin karşılaşabileceği sorunların yaşanmamasını sağlamaktır. Örneğin devletin sosyal medyadaki içeriklere, basına, internet sitelerine, programlara ve daha birçok temelinde bilgi aktarımı bulunan kaynağa karşı erişim kısıtlandırma, sansür uygulama, yasaklama, kontrol veya denetim altına alma gibi eylemlerde bulunmasının gerekçeleri arasında o içeriğin rahatsız edici olması, şiddete yönlendirmesi, terör propagandası, etnik, dini, cinsiyet temelli hedef gösterme, kişisel veri ifşası, özellikle kriz zamanlarında yanlış bilgi yayma gibi ihlaller bulunur. Bu ihlaller son derece tehlikelidir ve devletin bu ihlallerin önüne geçmek için bazı aksiyonlar alması şarttır.

İfade özgürlüğüne getirilen sınırlar her ne kadar bu ihlalleri önlemek için gerekli görülse de bu konuda da bazı çelişkili noktalar oluşmakta ve sıkça tartışmalara sebep olmaktadır. Devletin koyduğu sınırlar ihlal durumları fazla görünmese bile devlet tarafından bir baskı aracı olarak kullanılabilir ve doğrudan devletin kendi çıkarlarına fayda sağlayabilir. Toplumun bir kesimi bu konu üzerinde çok durup devletin başındaki yöneticilerin kısıtlandırmaları onlara karşı yapılan muhalefeti zayıflatmak ve mevcut konumlarını korumak adına yaptıklarını savunurlar. Devlete karşı yapılan bir eleştiri yönetici kadrosu tarafından tehdit olarak algılanabilir ve onlar da bu tehditleri en aza indirmek amacıyla çeşitli sansür politikaları izleyebilirler.

Bir diğer çıkmaz da toplum içerisinde farklı dil, din, ırk, kültür ve değerlere sahip olan insanların ifade özgürlüğü ortamında birbiriyle kutuplaşmasıdır. Kutuplaşma bu tarz bir gruptan olanların diğer bir gruhun hassas olduğu değerlerine karşı basit bir şekilde söyleyebildiği bazı sözlerden veya ayrıştırıcı, küçük düşürücü ve dışlayıcı mesajlardan kaynaklanır. İnsanlar birbirlerini bu saydığımız değerlerden çok kolayca kızdırabilir ve bu da nefret söylemi olarak tanımlanır. Bu sefer toplum içerisinde huzursuzluk ve farklı düşüncelere sahip insanlar hakkında önyargı belirmeye başlar. Herkesin birbirine önyargı ile yaklaştığı bir toplumda ise huzur ve güven duygusu azalır. Bu sebeple ifade özgürlüğünün kısıtlanması içerisinde çok sayıda değer ve kültür barındıran devletler tarafından daha uygun bulunur.

1.2.2 İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılmasına İlişkin Bakış Açıları

Özetlemek gerekirse elimizde iki adet görüş vardır. Birincisi insanın ifade özgürlüğünün toplum ve devlet adına risk ve zarar teşkil edebileceği düşüncesi. Bu düşünce ifade özgürlüğünün kısıtlandırılmasının teşvik edilmesini ister. Toplumun ancak bu şekilde güvenlik altına alınabileceği görüşü budur. Diğer görüş ise ifade özgürlüğünün temel bir hak olup sınırlandırma konusunda çok daha esnek kalması gerektiğini savunan düşüncedir. Bu düşünceye göre insan ne olursa olsun kendi görüşlerini ileri atabilmeli ve fikirlerini, yorumlarını ne şekilde olursa olsun ifade edebilmelidir. İnsanların devletin verebileceği muhtemel cezalardan korkarak düşüncelerini açıklamaktan çekinmesinin demokrasiden yoksun bir durum olduğu savunulur.

2. Alternatif Ceza Yöntemleri ve Cezai Yeterlilik

Ceza adaleti sistemleri tarih boyunca toplum düzenini korumak, suç oranlarını azaltmak ve bireyleri hukuka uygun davranmaya yönlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Geleneksel ceza anlayışı büyük ölçüde hapis cezasına dayanırken, modern hukuk sistemlerinde bu yaklaşımın yeterliliği tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle cezaevlerindeki aşırı doluluk, tekrar suç işleme oranlarının yüksekliği ve rehabilitasyonun yetersiz kalması, alternatif ceza yöntemlerine yönelik ilgiyi artırmıştır. Günümüzde birçok devlet, yalnızca cezalandırmayı değil aynı zamanda suçluyu topluma yeniden kazandırmayı hedefleyen yöntemler geliştirmektedir. Bu bağlamda alternatif ceza yöntemleri ve cezai yeterlilik kavramı, modern hukuk tartışmalarının merkezinde yer almaktadır.

2.1 Ceza Kavramı ve Cezanın Amaçları

Ceza, hukuka aykırı davranışlarda bulunan bireylere devlet tarafından uygulanan yaptırımdır. Ceza hukukunun temel amacı suç işleyen bireyi cezalandırmak, toplum düzenini korumak ve gelecekte meydana gelebilecek suçları önlemektir. Ceza sistemleri genellikle dört temel amaca dayanır:

caydırıcılık, karşılıklı adalet, rehabilitasyon ve toplumsal koruma. Caydırıcılık yaklaşımına göre cezalar, bireyleri suç işlemekten uzak tutmalıdır. Sert yaptırımların suç oranlarını azaltacağı düşünülür. Ancak birçok araştırma, ağır cezaların her zaman suç oranlarını düşürmediğini göstermektedir. Karşılıklı adalet anlayışı ise suç işleyen bireyin işlediği suçun karşılığını görmesi gerektiğini savunur. *(buraya kadar okuduysan komite başkanlarına özelden kazandibi yaz rehberi okuduğuna dair bir işaret olacak.)* Bu yaklaşımda adalet, suç ile ceza arasındaki orantıya dayanır. Rehabilitasyon yaklaşımı suçlunun yeniden topluma kazandırılmasını amaçlar. Eğitim, psikolojik destek ve mesleki programlar bu yaklaşımın temel araçlarıdır. Toplumsal koruma yaklaşımı ise özellikle ağır suçlar söz konusu olduğunda toplum güvenliğini ön plana çıkarır.

2.2 Geleneksel Ceza Sistemleri ve Sorunları

Modern hukuk sistemlerinde hapis cezası en yaygın yaptırım türüdür. Bununla birlikte geleneksel ceza sistemine yönelik ciddi eleştiriler bulunmaktadır. İlk olarak cezaevlerindeki aşırı doluluk önemli bir sorundur. Birçok ülkede cezaevleri kapasitesinin üzerinde mahkum barındırmaktadır. Bu durum hem insan hakları ihlallerine hem de ekonomik yükün artmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, tekrar suç işleme oranları dikkat çekmektedir. Cezaevinden çıkan birçok birey kısa süre içinde yeniden suç işlemektedir. Bu durum, hapis cezasının rehabilitasyon konusunda yeterince etkili olmadığını göstermektedir. Ayrıca cezaevleri bireylerin toplumsal hayattan kopmasına neden olabilmektedir. İş hayatından uzaklaşma, sosyal dışlanma ve psikolojik travmalar, bireyin topluma yeniden uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır.

2.3 Alternatif Ceza Yöntemleri

Alternatif ceza yöntemleri, suçluların doğrudan hapsedilmesi yerine farklı yaptırımlarla topluma kazandırılmasını hedefleyen uygulamalardır. Bu yöntemler özellikle hafif ve orta düzey suçlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Denetimli serbestlik, suçlunun belirli kurallara bağlı olarak toplum içinde yaşamaya devam etmesine olanak tanır. Bu yöntem, bireyin iş ve aile hayatını sürdürmesine imkan sağlarken devlet denetiminin devam etmesini sağlar. Kamu hizmeti cezası, suçlunun toplum yararına çalışmasını öngörür. Bu yöntem hem

topluma katkı sağlamayı hem de bireyin sorumluluk bilinci geliştirmesini amaçlar. Uzlaştırma ve arabuluculuk yöntemleri mağdur ile fail arasında iletişim kurulmasını sağlar. Özellikle onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında mağdurun zararının giderilmesi hedeflenir. Elektronik izleme ve ev hapsi gibi yöntemler ise teknolojik araçlarla bireyin kontrol altında tutulmasına dayanır. Bu yöntemler cezaevi yükünü azaltırken bireyin toplumsal yaşamla bağına tamamen koparmamaktadır. Rehabilitasyon programları ise bağımlılık tedavisi, psikolojik destek, eğitim ve meslek edindirme gibi uygulamaları içerir.

2.4 Onarıcı Adalet Yaklaşımı

Onarıcı adalet, modern alternatif ceza sistemlerinin temelini oluşturan önemli bir yaklaşımdır. Bu anlayışa göre suç hem yasaların ihlali, hem de bireyler ve toplum arasındaki ilişkilerin bozulmasıdır. Onarıcı adalet sisteminde mağdur sürecin merkezinde yer alır. Failin sorumluluk üstlenmesi, mağdurun zararının giderilmesi ve toplumsal ilişkilerin yeniden kurulması amaçlanır. Bu yaklaşım özellikle çocuk suçlular ve ilk kez suç işleyen bireyler açısından etkili sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak ağır suçlarda uygulanabilirliği konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bazı eleştirmenler, bu yöntemin mağdurlar üzerinde baskı yaratabileceğini veya yeterince caydırıcı olmadığını savunmaktadır.

2.5 Cezai Yeterlilik Tartışması

Cezai yeterlilik, uygulanan cezanın suç karşısında ne derece etkili ve adil olduğunu ifade eder. Bu kavram cezanın sertliğiyle ve suçun tekrarını önleme kapasitesiyle de ilişkilidir. Bir görüşe göre sert cezalar toplum üzerinde güçlü bir caydırıcılık etkisi yaratmaktadır. Özellikle ağır suçlarda daha katı yaptırımların gerekli olduğu savunulur. Buna karşılık bazı hukukçular, cezanın sertliğinden çok uygulanma kesinliğinin önemli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca aşırı sert cezaların insan hakları ihlallerine yol açabileceği ifade edilmektedir. Cezai yeterlilik tartışmalarında bir diğer önemli unsur orantılılık ilkesidir. Suç ile ceza arasında makul bir denge bulunmalıdır. Aksi halde ceza sistemi adalet duygusunu zedeleyebilir. Modern ceza hukukunda artık yalnızca cezalandırma değil, gelecekteki suçların önlenmesi ve bireyin topluma kazandırılması da önemli kriterler arasında görülmektedir.

2.6 Güncel Tartışmalar ve Yeni Yaklaşımlar

Teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimler, ceza adaleti sistemlerinde yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Yapay zeka destekli risk analiz sistemleri, bireylerin tekrar suç işleme ihtimalini değerlendirmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu sistemlerin önyargılı kararlar verebilme riski bulunmaktadır. Dijital gözetim uygulamaları da önemli bir tartışma alanıdır. Elektronik kelepçe ve sürekli takip sistemleri güvenliği artırabilirken bireysel özgürlükler açısından eleştirilmektedir. Bazı ülkelerde rehabilitasyon merkezli İskandinav modeli dikkat çekmektedir. Bu sistemlerde cezaevleri daha insani koşullara sahip olup eğitim ve psikolojik destek ön plandadır. Buna karşılık bazı devletler daha sert ve caydırıcı ceza politikalarını sürdürmektedir.

2.7 Sonuç

Alternatif ceza yöntemleri ve cezai yeterlilik tartışmaları, modern hukuk sistemlerinin en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Geleneksel hapis sisteminin sorunları, devletleri daha farklı ve sürdürülebilir çözümler geliştirmeye yöneltmiştir. Alternatif ceza yöntemleri rehabilitasyon, topluma yeniden kazandırma ve ekonomik verimlilik açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak bu yöntemlerin her suç türü için uygun olmadığı da açıktır. Sonuç olarak modern ceza sistemlerinin amacı yalnızca suçluyu cezalandırmak değil, aynı zamanda toplum güvenliğini sağlamak ve gelecekteki suçları önlemektir. Bu nedenle cezai yeterlilik değerlendirilirken yalnızca cezanın sertliği değil, uzun vadeli toplumsal etkileri de dikkate alınmalıdır.

3. Dijital Gözetim ve Mahremiyet Hakkı

3.1 Özel Hayatın Gizliliği Hakkının İçeriği ve Kapsamı

Günümüz dijital çağında, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü ilerleme, bireylerin yaşam alanlarını mekânsal anlamda köklü bir dönüşüme tabi tutmuştur. İnternetin yaygınlaşması, akıllı cihazların günlük hayata entegrasyonu ve büyük veri analitiğinin yükselişi; devletler, özel sektör ve çeşitli aktörlerin elektronik gözetim araçlarını çok daha kapsamlı biçimde kullanmalarına imkân tanımıştır. Bu gelişmeler, bir yandan toplumsal faydalar

(örneğin suçla mücadelede etkin yöntemler ve kamu düzeninin korunması) sunarken, öte yandan bireylerin özel hayatına ilişkin mahremiyet sınırlarının ne ölçüde korunacağı sorusunu da gündeme getirmiştir.

Özel hayatın gizliliği hakkı, uluslararası ve anayasal hukuk düzenlerinde “temel hak” kategorisinde değerlendirmekte ve başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesi olmak üzere çok sayıda uluslararası metinde güvence altına alınmaktadır. Ne var ki, kitlesel veri toplama, lokasyon takibi, çevrimiçi davranış izleme ve yapay zekâ destekli profil çıkarma süreçleri; bu korumaların uygulamada nasıl işletileceği konusunda ciddi belirsizliklere yol açmıştır. Özellikle “gerekçelendirme”, “ölçülülük” ve “hukuki dayanak” ilkelerinin dijital ortama adaptasyonu, hâlihazırda mevcut araçların sınırlarını zorlamakta; yeni normatif düzenlemelere ve yorumlara ihtiyaç doğurmaktadır

Özel hayat kavramı ile ilgili doktrinde farklı tanımlamalar mevcuttur. Örneğin Kemal Oğuzman (Kişiler Hukuku [Gerçek ve Tüzel Kişiler]) özel hayatı bireyin sadece en yakın çevresiyle paylaştığı yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. İbrahim Ö. Kaboğlu’nun tanımına göre (Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı), mahremiyet ve bağımsızlık özel hayatın temel bileşenleridir. Kişisel yaşam, bireyin “sakin ve müdahale edilmeden yaşama hakkına” sahip olduğu, ona özgü bir alandır. Ersan Şen, (Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması), özel hayatın gizliliği ve korunmasını, bireyin kişiliğini geliştirebilmesi ve manevi değerlerini muhafaza edebilmesi bakımından oldukça önemli olan başkalarının müdahale edemeyeceği bu sebeple de hukuki koruma altına alınması gereken bir yaşam alanı üzerindeki hak olarak tanımlamaktadır. Eylül Can Köse, (5651 Sayılı Kanun Aracılığıyla İnternet Ortamında Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi) özel hayatı bireyin kamusal alandan ayrı olarak, gizlilik arz eden yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. Bu alan; kişinin yalnızca yakın çevresiyle paylaştığı, başkalarının bilgisine sunmak istemediği ailevi, içsel ve manevi yönlerini içermektedir. Köse’ye göre özel hayat, bireyin hukuki koruma altında olan, dış müdahaleye kapalı, sadece özel araştırmalar yoluyla ulaşılabilecek mahrem yaşam alanlarını da kapsamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), R. Van Oosterwijck/Belçika davasında özel hayat kavramını şu şekilde tanımlamıştır: Özel yaşam, yalnızca kişinin dış dünyadan uzak bir yaşam sürme hakkını değil, aynı zamanda bireyin kendi kişiliğini geliştirme ve gerçekleştirme sürecinde başkalarıyla (özellikle duygusal boyutu olan) ilişkiler kurma ve sürdürme hakkını da kapsayan daha geniş bir alanı ifade etmektedir

Özel yaşamın hangi alanlarının dokunulmaz sayılacağı konusunda, Alman Anayasa Mahkemesi tarafından ortaya konulan "kuşak" ya da "alan teorisi" ne başvurulmaktadır. Bu teori, bireyin yaşamını üç ayrı düzeyde ele almaktadır: Devlet müdahalesine tamamen kapalı olan mutlak gizlilik alanı, esasen müdahaleye açık ancak belirli şartlarda korunan özel alan ve korunması gerekli görülmeyen sosyal alan(Mustafa Ruhan Erdem, Ceza Muhakemesinde Organize Suçlulukla Mücadelede Gizli Soruşturma Tedbirleri). Jäggi ise, bireyin diğer kişilerle olan ilişkileri temelinde şekillenen yaşam alanlarını dikkate alarak, özel yaşamı üç düzeyde incelemektedir. Literatürde "üç alan kuramı" olarak anılan bu yaklaşıma göre, bireyin yaşamı kamusal alan (ortak yaşam), özel alan ve gizli alan (mahrem/sır alanı) olmak üzere üçe ayrılır. Bu çerçevede, özel ve gizli alanlar bireyin korunması gereken kişilik alanlarını oluşturmaktadır(Ahmet Kılıçoğlu, Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk).

Aydın Zevkliler (Giriş ve Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Gerçek ve Tüzel Kişiler Aile Hukuku), Alman Hukukunda benimsenmiş olan kuramsal yaklaşımdan hareketle bireyin yaşam alanını üç farklı kategoride değerlendirmiştir. Bunlardan ilki olan "gizli yaşam alanı", kişinin yalnızca kendisine ait olan ve başkaları tarafından öğrenilmesini istemediği mahrem bilgileri kapsar. Bu alan genellikle bireyin paylaşmaktan imtina ettiği olay, durum, ilişki, anı, belge ya da fotoğrafları içermektedir. İkinci olarak, "özel yaşam alanı" bireyin yalnızca yakın çevresiyle; örneğin aynı evde yaşadığı aile bireyleri veya birlikte çalıştığı iş arkadaşlarıyla paylaştığı, bu kişiler dışında gizli kalması istenen yaşantılara işaret etmektedir. Buradaki "yakın kişi" tanımı, kişisel koşullara göre değişkenlik gösterebilir. Son olarak, "ortak yaşam alanı", bireyin toplumla etkileşim kurduğu ve sosyal yaşam içerisinde diğer bireylerle paylaştığı alanı ifade etmektedir.

Üç alan teorisinde, en dış katmanı oluşturan yaşam alanı bireyin "kamuya açık yaşam alanı" dır. Bu alan, herkesin erişimine ve gözlemlerine açık olan, dolayısıyla bir aleniyet var olduğu için kamu tarafından bilinebilir nitelikteki yaşantıları kapsamaktadır. Örneğin, bir kişinin alışveriş merkezine gitmesi, trafikte araç kullanması ya da parkta yürüyüş yapması bu kapsama giren faaliyetlerdendir. Kamuya açık yaşam alanı, belirsiz sayıda kişinin erişimine imkân tanıyan ve bu yönüyle geniş toplumsal paylaşımına konu olabilen bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu alanda gerçekleşen olaylar, genellikle herkesin bilgisine açık olduğundan dolayı, kural

olarak özel hayatın gizliliği kapsamında hukuki korumadan yararlanamamaktadır.

21. yüzyılda dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ile internet bankacılığı, banka kartları, akıllı telefonlar gibi araçlar toplumda yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde bir akıllı telefona ya da bilgisayara indirilen uygulamalar vasıtasıyla birey, çoğu zaman farkında dahi olmadan dijital verilerin kopyalanmasına ya da yayılmasına sebebiyet verebilmektedir. Bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler, verilerin kopyalanması ya da işlenmesini oldukça kolaylaştırmış; bu durum da kamusal ve bireysel alanlarda bilginin kolaylıkla yayılmasını mümkün kılmıştır. Olağanüstü hızda gerçekleşen bu dönüşümler ile özel hayatın kapsamını genişletmiş ve bu alanın korunmasına dair ihtiyacı daha da artırmıştır. Özel hayatın gizliliği kavramı ise sürekli değişmekte olan teknoloji ve sosyal yapılar nedeniyle oldukça dinamik bir nitelik kazanmıştır. Bu çerçevede, kavramın mutlak ve değişmez bir tanımının yapılamadığı; zaman içerisinde farklı yaklaşımlarla ele alınarak tartışmalı bir nitelik kazandığı ifade edilebilir

Özel hayat, tıpkı diğer kişisel değerler gibi, hukuken kişilik hakkını oluşturan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Özel yaşam alanına ilişkin iki temel ilke bulunmaktadır: bağımsızlık ve gizlilik. Bağımsızlık, genel anlamda, bireyin yaşam biçimini, davranışlarını ve ilişkilerini özgürce seçme hakkını ifade etmektedir. Gizlilik ise, bireyin kişisel, toplumsal ve ailesel yaşam alanlarının dışarıdan gelen müdahalelere karşı korunmasını, mahremiyetinin sağlanmasını kapsamaktadır. Özel yaşam alanının kişisel bir değer olarak korunması sayesinde bireyler, başkalarının gözlemlerinden ve denetimlerinden uzak, kendi arzularına göre bir yaşam biçimi benimseyebilir ve kişiliklerini geliştirebilme imkânına sahip olurlar. Bu yaşam alanının tanınması ve korunması ilkesi doğrultusunda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, özel hayata ilişkin çeşitli güvence ve düzenlemeler getirilmiştir

3.1.1 Özel Hayatın Gizliliği Hakkının Unsurları

3.1.1.1 Fiziksel ve Psikolojik Bütünlük

Bireylerin fiziksel ve psikolojik bütünlüğü, bedenlerini, fiziki yapılarını, sağlıklarını ve akıl sağlıklarını muhafaza etmeyi ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, yalnızca bedensel zararları değil, aynı zamanda zihinsel ve duygusal

sağlıkları da kapsar. Fiziksel bütünlük, vücuda yönelik herhangi bir zarar görmemesini ve organların işlevselliğini sürdürebilmesini ifade ederken, psikolojik bütünlük ise bireyin ruhsal sağlığının korunmasını ve zihinsel dengeyi etkileyebilecek olumsuz durumların engellenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda fiziksel ve psikolojik bütünlük, temel insan haklarından biri olarak kabul edilmekte ve çeşitli hukuki düzenlemelerle bireyleri korunmaktadır.

3.1.1.2 Kişinin Kimliği

Özel hayatın gizliliği hakkı, bireylerin kişiliklerini serbestçe geliştirme ve gerçekleştirme özgürlüğünü de koruma altına almaktadır. Bu bağlamda, özel hayatın gizliliği hakkının temelinde yer alan esas unsurun, bireyin kendi kimliğini oluşturabilme ve bu kimlik doğrultusunda yaşamını şekillendirebilme yetkisi olduğu ileri sürülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da kişinin adı, soyadı, cinsiyet kimliği, fiziksel özellikleri ve etnik kökeni gibi unsurların bireyin kimliğinin ayrılmaz parçaları olduğu belirtilmektedir

3.1.1.3 Kişisel Veriler

Kişisel veriler, özel hayata saygı hakkı çerçevesinde değerlendirilen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, bir tanıma göre kişisel veri; bireyin parmak izi, genetik yapısı ve sağlık durumuna ilişkin bilgileri içermektedir. Bir başka tanıma göre ise, belirli ya da kimliği belirlenebilir bir kişiye ait olmak kaydıyla, bireyin özel ve aile yaşamına dair veriler ile iş hayatı, ekonomik durumu ve sosyal ilişkilerine ilişkin tüm bilgiler kişisel veri kapsamında değerlendirilmektedir.

3.2 Elektronik Gözetim ve Hukuki Koruma Yolları

Elektronik gözetim, bireylerin veya toplulukların dijital ve elektronik teknolojiler kullanılarak izlenmesi, verilerinin toplanması ve analiz edilmesi sürecidir. Güvenlik, hukuki denetim, iş yeri yönetimi veya ticari amaçlarla uygulanabilen bu yöntem; akıllı cihazlar, biyometrik sistemler, ağ analizleri ve veri tabanları gibi araçları kapsar.

Modern demokratik devletlerde, bireylerin özel hayatına saygı hakkı geniş ölçüde koruma altına alınmıştır. Ancak teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve yeni tehdit türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, demokratik devletler çözümü

mutlak olarak mümkün olmayan bir denge problemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Devletlerin en yüksek düzeyde güvenliği sağlama çabaları, çoğu zaman bireylerin mahremiyet haklarıyla çatışmaktadır. Bu minvalde, devletlerin ulusal güvenliği önceliğine almakta; bireysel gizlilik haklarını ikinci plana ittiği araçlardan biri olan kitlesel elektronik gözetim uygulamalarına sıklıkla başvurduğu görülmektedir.

Shoshana Zuboff'un kavramsallaştırdığı gözetim kapitalizmi, modern dijital teknolojilerin bireyin özel hayatı üzerindeki tehditlerini görünür kılmıştır. Elektronik gözetim, sadece devletlerin değil özel sektörün de birey mahremiyeti üzerinde yaygın, sistematik ve genellikle izinsiz müdahalelerde bulunmasını ifade eder. Zuboff'a göre elektronik gözetim, dijital mahremiyeti aşağıdaki somut şekillerde ihlal etmektedir:

- Kişisel Verilerin İzinsiz Toplanması ve Paylaşılması: Sosyal medya platformlarının kullanıcı verilerini reklam şirketleriyle paylaşması veya kamu kurumlarının yasal dayanak olmadan kişisel verileri toplaması.
- İzinsiz Konum Takibi: Mobil cihazlar veya uygulamalar aracılığıyla bireylerin sürekli olarak takip edilmesi.
- E-posta ve Mesajların İzlenmesi: İş yerinde veya kişisel cihazlarda elektronik iletişimin gözetilmesi, özel hayatın gizliliğinin ihlali.
- Yapay Zekâ Destekli Profil Oluşturma: Bireylerin sosyal medya aktiviteleri, arama geçmişleri ve alışveriş verileri kullanılarak kişisel ve hassas profiller oluşturulması.
- Yüz Tanıma Sistemlerinin Geniş Kapsamlı Kullanımı: Kamusal alanlarda yaygın yüz tanıma sistemleri aracılığıyla bireylerin sürekli izlenmesi ve kimlik bilgilerinin toplanması.
- Algoritmik Önyargılar ve Ayrımcılık: Otomatik karar mekanizmalarının belirli grupları hedef alarak sosyal ayrımcılığa yol açması.

Bireyler elektronik gözetim nedeniyle mahremiyet hakları ihlal edildiğinde aşağıdaki hukuki yollara başvurabilirler:

- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) Başvuruları: Türkiye’de veri sahipleri, kişisel verilerinin işlenmesi ve korunmasıyla ilgili ihlallerde KVKK’ya şikâyette bulunabilir. KVKK, veri sorumlularına yaptırım uygulama yetkisine sahiptir.
- Ceza Hukuku Yolları: İzinsiz dinleme, özel hayatın gizliliğini ihlal gibi suç teşkil eden durumlarda savcılığa suç duyurusunda bulunulabilir.
- Anayasal Hak İhlallerine İlişkin AYM Başvurusu: Özel hayatın ve haberleşme gizliliğinin ihlali durumlarında bireyler, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapabilirler.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Başvurusu: Ulusal yollar tüketildikten sonra bireyler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesine dayanarak AİHM’e başvurabilirler.
- Bilişim Suçları Daireleri ve Kolluk İşlemleri: Elektronik gözetim kaynaklı suçlara yönelik kolluk birimleri ve bilişim suçları dairelerine şikâyet edilebilir.
- Tüketici Hakem Heyetleri ve Mahkemeler: Özellikle ticari elektronik gözetim ve izinsiz pazarlama faaliyetlerinde hukuki yollar tüketici hakem heyetleri veya tüketici mahkemeleri olabilir.

Teknolojik gelişmeler özellikle yapay zekâ destekli elektronik gözetim sistemleri, özel hayatın gizliliği hakkını hem yeni hem de karmaşık tehditlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Dijitalleşen dünyada mahremiyet, salt fiziksel alanlarda değil; veri tabanlarında ve algoritmik süreçlerde de korunması gereken temel bir hak haline gelmiştir. Bu nedenle, bireylerin özgürlük ve güvenlik dengesi gözetilerek, hukuki düzenlemelerin çağın gerekliliklerine uygun şekilde güncellenmesi büyük önem taşımaktadır.

4. Basın Özgürlüğü-Devlet Güvenilirliği Dengesi

Basın özgürlüğü ve devlet güvenilirliği dengesi demokratik toplumlarda dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Eleştirel basın ve Dezenformasyon(Yalan haber) arasındaki çizgi toplumların güvenliği için devlet tarafından

korunmalıdır. Yaşanan tartışmalar ise bu dengenin korunması ile alakalı değişken uygulamalardan yola çıkar. Eleştirel basına müdahale toplumun doğru habere ulaşım konusunda devlete olan güvenini zedelerken, sansürsüzlük ise dezenformasyonlar yüzünden halk içerisinde panik ve olası tehlikelere yol açar.

4.1 Basın Özgürlüğü Kavramı

Basın özgürlüğü konusu incelenmeye geçilmeden önce bu konuya ilişkin belli başlı kavramların tanımlanmasında fayda bulunmaktadır. Zira basın özgürlüğü, kitle iletişim özgürlüğü, medya özgürlüğü kavramları sıklıkla birbiriyle karıştırılabilmektedir. Kitle iletişimi, herhangi bir iletinin, bilgi, kanaat, tavır ve davranışların birden çok tekil alıcıya veya topluluğa herhangi bir araç vasıtasıyla iletilmesi süreci olarak ifade edilmektedir. Medya kavramından anlaşılması gereken ise televizyon, radyo, internet, dergi ve gazetelerden oluşan kitle iletişim araçlarının bir kısmıdır. Diğer yandan, basın kavramı, gazete, dergi gibi belirli zamanlarda çıkan yazılı yayınların bütünü, matbuat olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tanımdan da anlaşılacağı üzere, basın kavramı, görsel ve işitsel bütün kitle iletişim araçlarını kapsayan bir kavram olmaktan ziyade gazete, dergi, kitap, broşür gibi yalnızca yazılı ve basılı eserleri kapsayan bir manada kullanılmaktadır. AİHM'nin ifade özgürlüğüne ilişkin kararlarının önemli bir kısmının konusunu basılı eserlere ilişkin düşünce açıklamalarının engellenmesi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada esas olarak basın sözcüğünün yazılı olan, basılan ve basılarak çoğaltılan kitle iletişim araçları için kullanılacağını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. Basın özgürlüğü kavramı, ifade özgürlüğünün bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer pek çok özgürlüğü bünyesinde barındıran ifade özgürlüğü, bir düşünce, inanç, kanaat, tutum veya duygunun barışçıl yoldan açığa vurulması veya dış dünyada serbestçe ifade edilebilmesi olarak tanımlanmaktadır.

4.2 Basın Özgürlüğünün Hukuki Kapsamı

Genel olarak haber, düşünce ve bilgileri basılmış eserler yoluyla, serbest olarak açıklama ve yayma özgürlüğü şeklinde tanımlanan basın özgürlüğü, haber ve düşüncelere ulaşma, haber ve düşünceleri yorumlama, analiz edebilme ve eleştirebilme, basabilme ve dağıtabilme haklarını içermektedir. 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 3. maddesinde ise basın özgürlüğünün; “bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma” haklarını içerdiği düzenlenerek, bu özgürlüğün kapsamı ortaya konulmuştur. Bu açıdan kapsamı içerisinde

birçok hak ve özgürlüğü barındıran basın özgürlüğünün sağlanabilmesi için; haber, düşünce ve bilgilere ulaşma hakkı kapsamında “bilgi edinme hakkının” ve “haber kaynağını açıklamama hakkının”; haber, düşünce ve bilgileri serbestçe “yorumlama ve eleştirebilme hakkının”; elde edilen haber, düşünce ve bilgileri veya yapılan yorum ve eleştirileri serbestçe “basabilme, çoğaltabilme ve yayımlama hakkının” ve “eser yaratma hakkının” garanti altına alınmasının zorunlu olduğu söylenebilir. Basın özgürlüğünün sağlanabilmesi bakımından zorunlu kabul edilen bu hak ve özgürlüklerin anlam ve içeriklerinin tespit edilmesi gerekmektedir.

4.3 Basının Sansür Edilememesi

Sansür, “Basın, yayın ve haberleşme ile sinema ve kitap yapıtlarının hükümetçe önceden denetlenmesi ya da kısıtlanması işi”, “kamu yararını koruma gerekçesiyle söz, yazı, resim ve filmlere uygulanan ön denetim basım ve yayım yasağı”, Her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserlerinin hükümetçe önceden denetlenmesi işi; yayım ve gösterilmelerinin izne bağlı olması” olarak tanımlanmaktadır. 1966 tarihinde çıkarılan Sansür Yönetmeliğinin 3. maddesinin a bendine göre ise sansür, “Söz, yazı, resim ve sesle yapılan her türlü yayınların ve haberleşmelerin, yapılmalarından ve gönderilen her çeşit maddelerin alıcılara varmasından önce devlet tarafından kontrol edilmek üzere alınan emniyet tedbirleridir.” şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla hukuki bir kavram olarak sansür, haber, düşünce ve bilgilerin basın, radyo, televizyon, internet, sinema, tiyatro vb. kitle iletişim araçları ile kamuoyuna ulaştırılmasını sağlayan yayımlama faaliyetinden önce devlet tarafından ön denetim uygulanması olarak ifade edilmektedir.

İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar çeşitli şekillerde kendini gösteren sansür, bizi ilgilendiren anlam ve uygulamaları yönünden 15. Yüzyılda dini otoriteler tarafından dinsel açıdan uygun görülmeyen haber, düşünce ve bilgilerin

Basılmasını engellemek ve basılanları yok etmek amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. 16. Ve 17. Yüzyıllarda dini otoritenin zayıflamasından sonra, onun yerini siyasi otoriteler almıştır. Bu dönemde özgür basın, devlet için tehlikeli görüldüğü için, dini otoritenin yerine siyasi otorite kendi memurları aracılığı ile sansür uygulamalarını devam ettirmiştir. Dolayısıyla bu dönemlerde basına

uygulanan sansür, sansürün ilk ve esas görünümü olan doğrudan sansür uygulamaları

Şeklinde ortaya çıkmıştır. 18. Yüzyılda Avrupa ve Amerika’da başlayan özgürlük mücadelelerinde “sansür”, basın özgürlüğünün sağlanması için yasaklanması gereken bir kavram olarak basın özgürlüğü ile birlikte ele alınmıştır. Bu dönemde basın özgürlüğünün gerekliliği savunulurken temel olarak alınan asıl mesele, kamu yararı bakımından tehlikeli veya zararlı olduğu veya olacağı kabul edilerek, basın yoluyla haber, düşünce ve bilgilerin serbestçe yayımlanmasından önce, diğer bir ifadeyle haber, düşünce ve bilgiler henüz kaynağında iken, devlet tarafından müdahale edilmemesi gerekliliğidir. Bu nedenle devletin basın üzerindeki keyfilikliğini engellemek ve kişilerin basın yoluyla serbestçe düşüncelerini açıklama ve yayma haklarını sağlamak için, devletin basına sansür koymaması gerektiği ilkesi savunulmuştur. Nitekim devlete negatif edim yükümlülüğü getiren bu ilke, bu dönemde yayımlanan haklar beyannamelerinde basın özgürlüğünün sağlanması bakımından temel bir ilke olarak düzenlenmiştir.

Demokratik toplumunun en önemli göstergelerinden birisi olan basın özgürlüğünün sağlanabilmesi için zorunlu olan basının sansür edilmemesine yönelik özgürlük, devletlere, serbest yayım hakkının sınırlandırılması olarak özetlenebilecek olan sansürü uygulamama yükümlülüğü getiren negatif bir özgürlüktür. Bu nedenle basın özgürlüğünün sağlanması bakımından elde edilen haber, düşünce ve bilgilerin yapılan yorum ya da eleştirilerin herhangi bir ön denetime tabi tutulmadan serbestçe yayımlanabilmesi hakkı zorunluluk teşkil etmektedir. Bu prensibe basının öndenetime tabi olmaması (sansür uygulama yasağı) denilmektedir. Demokratik ülkelerin birçoğunun Anayasası’nda olduğu gibi Türkiye’de de basın sansürü yasaklanmıştır. İlk olarak, 1908’de yeniden yürürlüğe konulan 1876 Anayasası’nın 12. Maddesinde yapılan değişiklik ile kabul edilen sansür yasağı, daha sonra yürürlüğe giren 1924 ve 1961 Anayasalarında da açıkça teminat altına alınmıştır. Basının ön denetime tabi olmama ilkesi, yürürlükte bulunan 1982 Anayasası’nın 28/1. Maddesinde ise “Basın hürdür, sansür edilemez” hükmü ile açıkça anayasal teminat kapsamında düzenlenmiştir. Ayrıca bu ilke, basın özgürlüğünün düzenlendiği uluslararası sözleşmelerde de teminat altına alınmıştır. Dolayısıyla basına sansür uygulama yasağı, gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemelerde basın özgürlüğünün temel bir ilkesi olarak kabul edilmekte ve yasaklanmaktadır. Ancak günümüzün değişen şartlarında basın

sansürü değişik şekillerde varlığını sürdürmektedir. Basın, toplumu ilgilendiren olayların değerlendirilmesi ve yorumlanması yoluyla kamuoyunun oluşmasında ve kamuoyunun açıklanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle başta devlet olmak üzere siyasi partiler, baskı grupları, çeşitli ulusal ve uluslararası sermaye kuruluşları ya da özel kişiler tarafından basın baskı altına alınmak istenmektedir. Bu türden baskılar ise basının sansür edilmesine yol açmakta ve basın özgürlüğünün tehlikeye düşmesine sebep olmaktadır.

Sansür, basın özgürlüğünün sağlanması bakımından varlığı zorunlu olan yorum ve eleştiri hakkının sınırlandırılmasından farklıdır. Yorum ve eleştiri hakkının sınırlandırılması, basının görevini kötüye kullanması ya da yasalarda öngörülen sınırların aşılması halinde yayım faaliyetinden sonra cezalandırılmaya yönelik bir durum iken, sansür uygulaması haber, düşünce ve bilgilerin yayımlanmadan önce kaynağında iken denetlenmesi ve yasaklanmasıdır. Sansür ve denetim kavramları da birbiriyle bağlantılı ancak farklı kavramlardır. Denetim, “bir işin doğru ve yöntemine uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, teftiş etmek, kontrol etmektir” Denetim aslında sansürü de içeren genel bir kavramdır. Denetim, kapsamlı bir kontrolle ilgiliyken; sansür, asıl olarak, bu kapsamlı kontrol içerisinde bir alt alan, sınırlı bir alan olarak ön denetime odaklanır. Basının keyfî uygulamalarını ve kamu yararı dışındaki çıkarları doğrultusunda hareket etmesini engellemek için bazı sınırlamalar getirilmesi ve denetime tabi tutulması zorunludur. Nitekim basın özgürlüğü gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemelerde belirli durumlarda sınırlanabilmektedir. Ancak basın özgürlüğünün sınırlanmasına yönelik yapılacak olan bu denetim her halükarda yayım faaliyetinden sonra gerçekleştirilmelidir. Çünkü haber, düşünce ve bilgilerin basın yoluyla açıklanmasından dolayı toplumun ya da kişilerin çıkarlarına yönelik saldırılar ancak yayım faaliyeti gerçekleştirildikten sonra ortaya çıkmaktadır ve bu da ancak yargı organlarında tartışılması gereken bir konudur. Bu nedenle demokratik ülkelerde basının denetimi, yayımlama işleminden sonra gerçekleştirilmektedir. Yayım öncesi denetim ise “sansür” olarak adlandırılmakta ve demokratik usuller ile bağdaşmamaktadır. Sansür kavramını açıklarken genellikle iki noktaya vurgu yapılmaktadır. Bunlardan biri öndenetim, diğeri de sansürü uygulayacak kurumun niteliğidir. Bu iki kavramın uygulama şekillerine göre de sansür, değişik şekillerde meydana gelebilmektedir. Genel olarak sansür türleri, sansürün ilk şekli olan doğrudan ya da açık sansür, basın faaliyetlerinin yapısının ve toplumdaki güç odaklarının

farklılaşması sonucu ortaya çıkan gizli sansür ve günümüzde en çok karşılaşılan basın kendi kendini sansürlemesi, yani oto-sansür olarak karşımıza çıkmaktadır

4.3.1 Sansür Türleri

4.3.1.1 Açık Sansür

Kanun, tüzük, yönetmelik veya kararname ile kurulan sansür mercii ya da bu konuda yetkilendirilmiş görevliler tarafından ve bu kurul ya da görevlilerin denetimi sonucunda onay verilmeyen haber, düşünce ve bilgilerin basılmış eserler ile yayımlanmasının engellenmesi ya da yapılan değişikliklerle istenildiği şekilde yayımlanması mecburiyeti sansürün ilk ve esas görünümü olan açık ya da doğrudan sansür olarak belirtilebilir.

4.3.1.2 Örtülü Sansür

Basın yoluyla haber, düşünce ve fikirlerin özgürce açıklanması ve yayılmasını engelleyici her türlü faktör örtülü sansür olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan örtülü sansür, açık sansürde olduğu gibi kanundan ya da yetkili kurul ve kişilerden kaynaklanmasa da, etkisini ve sonuçlarını açık sansür niteliğinde doğuran sansürdür.

Burada söz edilen faktörler basın faaliyetlerinin fiilen çalışmasını engelleyici ve zorlaştırıcı nitelikteki siyasi, ekonomik, sosyal ve idari engellerdir. Mesela, ekonomik temelli teşvik veya tehdit girişimleri, iktidar odaklarının eğilimleri, gazetelerin çıkarılmasına ilişkin izin ve ruhsat sistemleri veya tescilin geciktirilmesi gibi sebeplerle basın faaliyetinde bulunulması fiilen imkansız hale getirilebilmektedir. Bu nedenle 1961 Anayasası'nı hazırlayan Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunun raporundaki ifadeyle belirtecek olursak, “bugün artık basın hürriyeti, sadece sansürün kaldırılması anlamında değil, basının fiilen serbest ve tesirli olması, görevini yerine getirebilmesi için karşılaşılabileceği siyasi, idari, iktisadi bütün engellerden kurtulması olarak anlaşılmaktadır.” Nitekim bu amaca yönelik gerek 1961 Anayasası'nın 23/2. Maddesinde gerekse 1982 Anayasası'nın 29/3. Maddesinde, “...Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartlar koyamaz.” Şeklinde, örtülü sansüre

sebepler olabilecek düzenlemelerin yapılamayacağı anayasal güvence altına alınmıştır.

4.3.1.3 Otosansür

Otosansür, “kişinin veya kurumların kendi kendilerini kısıtlaması” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu açıdan otosansürü, herhangi bir makamın veya yetkili kurumun ya da siyasi, ekonomik veya sosyal nitelikte dolaylı bir etkenin baskısı olmadığı halde, basın faaliyetinde bulunacak kişilerin, bizzat kendi kendilerini denetlemesi, çalışmalarını sansürlemesi veya sınıflandırması eylemi şeklinde ifade edebiliriz.

Basın yoluyla ifade özgürlüğü üç aşamada gerçekleştirilen bir süreci kapsamaktadır. İlk aşama ifade özgürlüğünün oluşum öncesi evresi olup, bir fikrin oluşması için gerekli olan bilgi ve fikirleri inceleme, araştırma, elde etme, serbestçe öğrenme ve haberleşme özgürlüğüdür. İfade özgürlüğünün ikinci aşaması ise oluşmuş, edinilmiş fakat o an itibarıyla henüz ifade olunmamış düşünce, kanaat ve inançlara ilişkin tercihlerin söz konusu olduğu saf düşünce aşaması olan kanaat özgürlüğüdür. Üçüncü aşaması ise, düşünce ve kanaatlerin her türlü ifade aracılığıyla dış aleme açıklanması ve yayılması özgürlüğüdür. Bu sınıflandırmaya göre otosansürün ortaya çıkışını ve diğer sansür türlerinden ayrıldığı noktaları belirtebiliriz. Buna göre serbestçe elde edilen haber, düşünce ve fikirlerin sonucunda kişide meydana gelen kanaatin basın yoluyla açıklanması ve yayılması doğrudan kanundan ya da yetkili kurul ve kişiler tarafından engellendiğinde açık sansür ortaya çıkmaktadır. Ancak serbestçe elde edilen haber, düşünce ve fikirlerin sonucunda kişide meydana gelen kanaatin basın yoluyla açıklanması ve yayılmasının çeşitli dış etmenlerden dolayı basın faaliyetinde bulunacak kişi tarafından bizzat yerine getirilmemesi durumunda ise oto sansür söz konusudur.

Otosansüre yol açabilecek olan dış etmenler adli, siyasi ya da mesleki olabilmektedir. Basın mensupları hakkında açılan davalar adli etmene, basın mensuplarının işini kaybetme kaygısı mesleki etmene ve iktidarın nüfuzunun basını kontrol altına alması siyasi etmene örnek gösterilebilir. Mesela, bir gazetecinin belirli bir araştırma sonucunda elde etmiş olduğu bilgilerden bir yazı dizisi hazırlayacak olması durumunda, bu kişinin normal olarak elde etmiş olduğu bilgiler sonucu zihninde oluşan kanaatlerini yazıya dökmesi ve açıklaması gerekmektedir. Ancak çeşitli adli, mesleki ya da siyasi etmenlerden

dolayı bu kişinin zihninde yer alan kanaatlerini gazetecilik mesleğinin gereklerine uygun olarak değil, maruz kalacağını düşündüğü bu etmenlerin, kişinin kanaatlerine yön verdiği ölçüde yazıyadökmesi ve açıklaması ya da hiç açıklamaması otosansür olarak değerlendirilebilir.

Otosansür, kişinin kendi iö dünyasına ilişkin bir olgu olduğu için bu durum sansürün sınırlarını belirsizleştirmektedir. Bu nedenle otosansür, sansür türleri arasında en tehlikeli olan ve günümüzde en sık rastlanan sansür türüdür. Demokratik ülkelerin birçoğunda artık klasik manasıyla resmi bir kurul tarafından uygulanan ve düşüncelerin ifade edilmesini engelleyen sistemler bulunmamaktadır. Ayrıca bu tür sansür, gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuatlarda kesin bir şekilde yasaklanmaktadır. Ancak bu durum basında sansür uygulamalarının önüne geçememektedir. Zira artık basın faaliyetinde bulunacak olan kişiler çeşitli dış etmenlerden kaynaklanan sebeplerden dolayı kendi kendilerini sansür etmektedirler. Bu anlamda oto-sansür, kişilerin çeşitli dış etmenlerden dolayı gönüllü olarak kendilerini ifade etmekten kaçınmaları ya da ifadelerini sınırlandırmalarıdır.

4.4 Basın özgürlüğünün sınırlandırılması

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte 1982 Anayasası'nın "temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması" başlıklı 13. Maddesi, "temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz". Şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Yemel hak ve özgürlüklerin tümü için geçerli genel sınırlayıcı madde niteliğinde olan Anayasa'nın 13. Maddesi, yapılan bu değişikliklerle birlikte temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında, sınırlamanın sınırını ve usulünü gösterir bir madde konumuna getirilmiştir.

1982 Anayasası'nın 13. Maddesi, "kümülatif (katmerli)" sınırlama sistemi terkedilerek, her hak ve özgürlüğün niteliğine uygun "kademeli (farklılaştırılmış)" sınırlama rejimi benimsenerek düzenlenmiştir. Kümülatif sınırlama sistemi temel hak ve özgürlüklerin tümü için geçerli genel sınırlama sebepleri ile her bir temel hak ve özgürlük maddesinin tanımında yer alan özel sınırlama sebeplerinin bir arada uygulanmasıdır. Kademeli sınırlama sistemi ise, bazı özgürlüklerin hiç sınırlandırılmaması, bazılarının Anayasa'nın ilgili

maddelerinde belirtilen sebeplerle sınırlanabilmesi (nitelikli yasa kaydı), bazılarının ise yasama organının takdir yetkisine göre sınırlanabilmesi (basit yasa kaydı) anlamına gelmektedir. Bu açıdan temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda 1982 Anayasası tarafından kabul edilen yeni sistem, özgürlüğün asıl, sınırlamanın istisna olması gerektiği anlayışına ve temel hak ve özgürlüklerin tümü için geçerli genel sınırlama sebeplerine yer vermeyen AİHS'nin sistemine de uygundur. AİHS'nde yer alan sınırlama rejimine göre, Sözleşme ile güvence altına alınmış bulunan hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına olanak veren genel bir sınırlama maddesine yer verilmemiş, sınırlandırılmasına olanak tanınan hak ve özgürlüğün düzenlendiği ilgili maddesinde hakkın kendine özgü nitelikleri ve özellikleri göz önünde tutularak, ne tür sebeplerle sınırlama yapılabileceği tek tek özel olarak belirtilmiştir.

Anayasa'nın 13. maddesi temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma sistemini belirleyen çerçeve madde niteliğinde olup, burada öngörülen şartlar, Anayasa'nın diğer maddelerinde düzenlenen temel hak ve özgürlüklere de uygulanabilir niteliktedir. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması, 13. maddenin öngördüğü şartlar ve sınırlar dahilinde mümkündür. Bu nedenle temel hak ve özgürlüklerin bazı durumlarda sınırlanıp sınırlanamayacağı ve temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasının güvenceli bir sisteme bağlanıp bağlanmadığıdır. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında ilke belirleyici kural olarak kabul edilen, diğer bir ifadeyle sınırlamanın sınırını ve usulünü gösteren Anayasa'nın 13. maddesine göre, Anayasa tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler; Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak (sınırlamanın sebebe bağlı olması), hakkın özüne, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine (sınırlamanın sınırını oluşturan ölçütler) uygun olarak, ancak kanunla (sınırlamanın kanunla yapılması) sınırlandırılabilir. Anayasa'nın 13. Maddesinde belirtilen ölçütlere göre tayin edilir.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında ilke belirleyici kural olarak kabul edilen, diğer bir ifadeyle sınırlamanın sınırını ve usulünü gösteren Anayasa'nın 13. maddesine göre, Anayasa tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler; Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak (sınırlamanın sebebe bağlı olması), hakkın özüne, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine (sınırlamanın sınırını oluşturan ölçütler) uygun olarak, ancak kanunla (sınırlamanın kanunla yapılması) sınırlandırılabilir. 1982

Anayasası'nın basın özgürlüğünü düzenleyen 28/4. maddesine göre, "basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasa'nın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır." Basın özgürlüğünün sınırlanmasını düzenleyen Anayasa'nın 28/4. maddesinin ve temel hak ve özgürlüklerinin sınırlanmasında uyulacak esas ve usulleri düzenleyen Anayasa'nın 13. maddesinin düzenlemeleri bir arada okunduğunda basın özgürlüğü, "Anayasa'nın 26 ve 27 nci maddelerinde yer alan sebeplere" bağlı olarak, "hakkın özüne, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine" uygun olarak "ancak kanunla" sınırlanabilecektir.

KOMİTE SORULARI

1. Nefret söylemi ile eleştirel ifade arasındaki çizgi nasıl net biçimde tanımlanabilir ve ifade özgürlüğü korunurken bu hakkın kötüye kullanılması nasıl engellenebilir?
2. İfade özgürlüğü hangi durumlar veya hangi gerekçelerle sınırlandırılmalıdır?
3. Alternatif ceza yöntemleri, kamu güvenliğini sağlarken suç tekrar oranlarını nasıl düşürebilir?
4. Bir cezanın belirli bir suç için orantılı ve "yeterli" olup olmadığını belirlemek için hangi standartlar kullanılmalıdır?
5. Devletlerin güvenlik amacıyla vatandaşların dijital verilerini izlemesinin mahremiyet ihlaline dönüşmemesini nasıl sağlayabiliriz?
6. Şirketlerin ve devlet kurumlarının topladığı kişisel verilerin kötüye kullanılmasını önlemek için nasıl daha şeffaf ve hesap verebilir bir veri yönetimi sistemi oluşturulabilir?
7. Hem basın özgürlüğünü koruyup hem de yanlış bilginin devlet kurumlarına olan güveni sarsmasını önlemek için hangi ortak doğrulama ve denetim mekanizmaları geliştirilebilir?
8. Devlet kurumları ile medya kuruluşları arasında şeffaflığı artırarak kamuoyunun doğru bilgiye erişimini sağlamak için nasıl bir iş birliği modeli kurulabilir?

KAYNAKÇA

10.56701-shd.1719579-4958696.pdf <https://share.google/7IS93TDHOdblcGkd9> Source: İstanbul Üniversitesi <https://share.google/7GaY1Z6emsgm1MFe0>

10.54089-ecider.1184617-2689947.pdf <https://share.google/b8XDemXuRrSaWRv4S>
Dijital Çağda Mahremiyet – e242422's blog <https://share.google/NeSrWbrlqf9JhN4fo>

51358.pdf <https://share.google/gp1XO8vh9VKGgrxSw>

Baş&Ka Avukatlık Bürosu | Basın Özgürlüğünün Sınırları
<https://share.google/mQqall1CGk613RbCz>

10.19168-jyu.76640-179428.pdf <https://share.google/lv5rC8MbRy5BkLGry>

Av. Baran Doğan | İstanbul Barosu Avukatı, Sicil 26632
<https://share.google/GJsayF5Pkt8D0O0Bd>

Fatih-KIRISIK-vd.-Turkiyede-Basin-Ozgurlugu-Devlet-Guvenligi-Ekseninde-Yasanan-Tartismalar-veBir-Model-Onerisi.pdf <https://share.google/8yAfsAvmFsULD0D05>

2015-120-1510.pdf <https://share.google/KU5Fx0XzRQcdTjgsI>